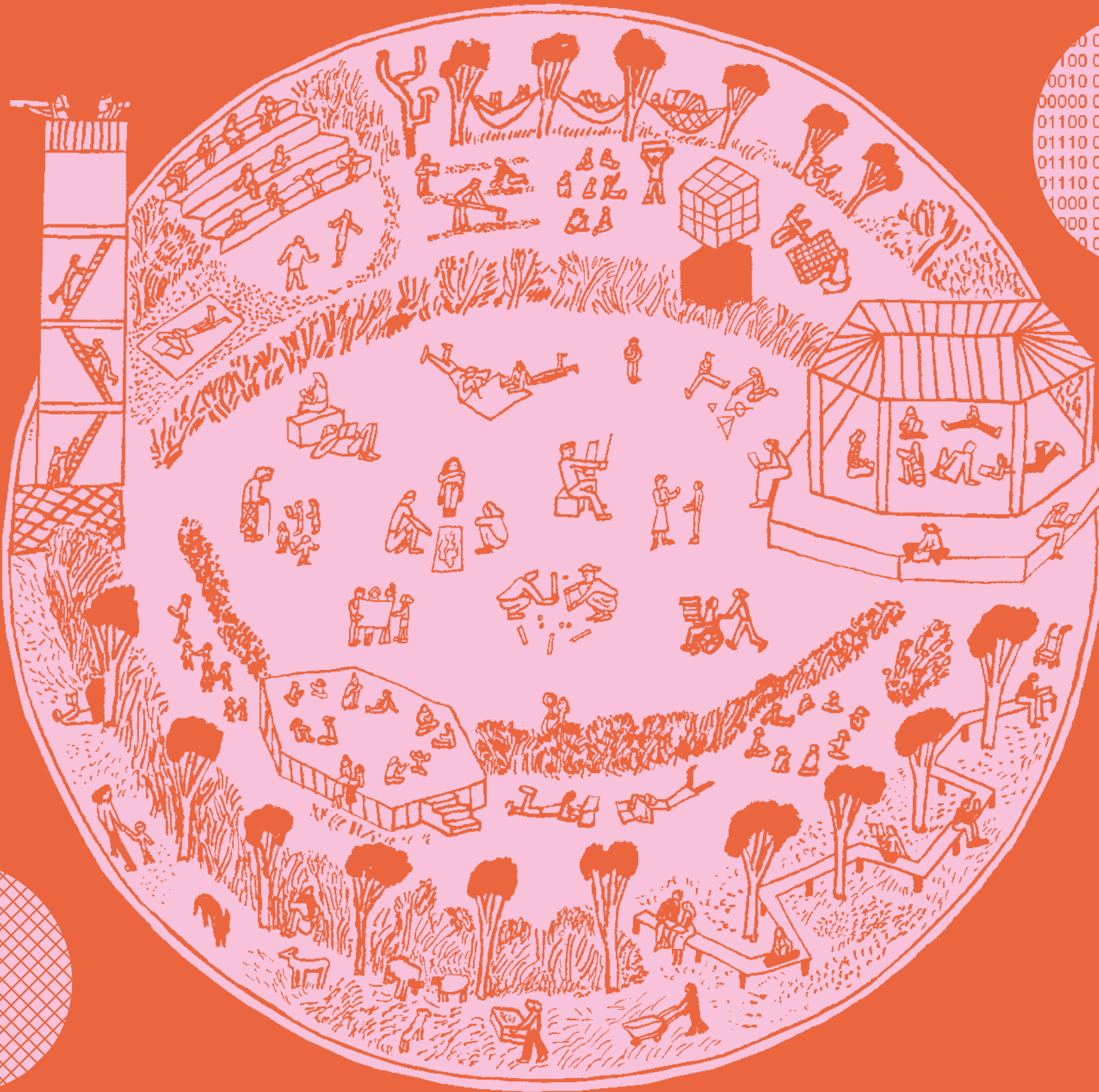
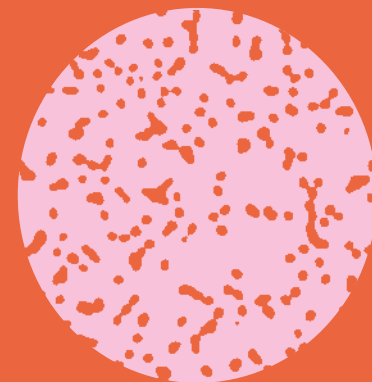
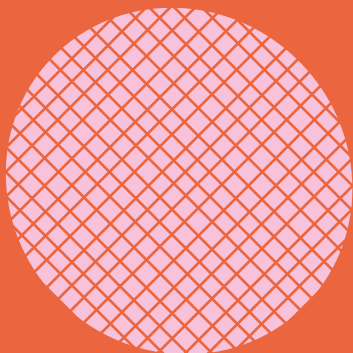

0101001 0111
00 01101000 0110010
100 01110101 01110100
0010 01101001 01100001 0
00000 01110100 01101111 00
01100 01100101 01100001 01
01110 00100000 01100010 01
01110 01100001 01110010 01
01110 00100000 01001001 00
1000 01101111 01110000 0
000 01111001 01101111
0 01100101 011011
111001 001

20 Portrét Christelle Nicolas a Caroliny E. Santo.
Foto © RE:CENT. Centrum pro studium a popularizaci
středověké vizuální kultury MUNI (Míla Janišová), 2025

Co se stane, když se žáci a žákyně vydají prozkoumávat vnější prostor? Jak probouzet údiv v pohledech otupených zvykem a všedností? Jak naše vnímání světa mění chůze? Hovoříme s badatelkami, performerkami a chodkyněmi Christelle Nicolas a Carolinou E. Santo.

UČIT SE PROCHÁZKOU

Rozhovor s terénními vyučujícími a vědkyněmi
Christelle Nicolas a Carolinou E. Santo

Míla Janišová

MJ: Vaše působení se řídí principy terénní výuky.

Můžete na úvod vysvětlit, co se pod tímto pojmem skrývá?

CHN: Považujeme ji za způsob, jak navázat kontakt s tím, co nás obklopuje, ať už plánovaně, řízeně, nebo náhodně. Naše workshopy se vždy odvíjejí od chůze, kterou chápeme jako metodu, jak číst prostor, sbírat zkušenosti a různé druhy věcí, ale také jak potkávat lidi, mluvit s nimi a snažit se najít smysluplná propojení – vizuální nebo zkušenostní.

Nejčastěji pracujeme se studenty uměleckých škol formou několikadenního workshopu. Výuka je založena na participativním a kontextuálním přístupu, kdy prostor, kde se workshop odehrává, představuje „terén“, jinými slovy materiální a informační zdroj, který je třeba smyslově prozkoumat a aktivovat prostřednictvím zkoumání.

CS: Tato situovanost nám umožňuje zasadit aktivity do míst, která jsou spjata s lokálními a specifickými otázkami. Dají se tak propojovat témata, disciplíny, objekty, ale také osoby a různé nesourodé prvky. Věříme, že my místa obýváme stejně, jako ona obývají či pronásledují nás. Máme rozmanité cíle: naučit se znovu vidět, stát se aktivními pozorovateli místo pasivních diváků. Ale také učit se vnímat jinakost druhých i svoji vlastní. Někdy jde o vytváření společenství – byť jen dočasného – prostřednictvím umění. Z této terénní pedagogiky totiž často vycházejí kolektivní umělecké situace.

MJ: Můžete uvést nějaký konkrétní příklad?

CHN: První workshop jsme uskutečnily, když jsem pracovala na jedné umělecké škole, kde jsem mimo jiné připravovala studenty na prezentaci jejich prací před komisí pro přijímací řízení na vysoké umělecké školy. Pozvala jsem Carolinu a několik dní jsme se studenty zkoumali otázku, jak proměnit přijímací zkoušku v performativní akt. Šlo o to přestat chápat zkoušku jen jako vysvětlení své práce. Samotnému performativnímu zpracování prezentace svých prací předcházela různá cvičení. Začaly jsme otázkou, jak proměnit zkušební místnost v jeviště, a to s využitím existujících prvků – stěn, židlí, stolů. Studenti vytvořili „lidské sochy“ opírající se o stěny, aby si prostor přivlastnili skrze tělo a zároveň odlehčili atmosféru smíchem, který tyto vratké a nečekané sochy vyvolávaly. Na stolech instalovali svá vlastní díla i díla spolužáků. Zkoušeli představovat umělecká díla a objekty v muzeu, jejichž význam neznali.

MJ: Odkud tato pedagogika pochází?

CHN: Už dlouho hodně čerpám z přístupu *site-specific performance*, tedy ze zkoumání, jak tvořit na základě zkušenosti konkrétního místa; ze zkoumání, jak může jedinečný prostor sloužit jako zdroj příběhu nebo uměleckého díla – dočasného nebo trvalého. Místo je palimpsest, který se snažíme přečíst, rozluštit. A smyslem uměleckého gesta je pak odhalit tyto různé vrstvy, které byly dosud málo viditelné, nebo dokonce skryté. Je to trochu, jako když loupeš cibuli.

MJ: Připravovaly jste také performance v Bruselu, to už ale mimo školní prostředí. Co jste tam dělaly?

CS: Přihlášily jsme se do projektu vypsaného třemi divadly, který nabízel lidem možnost udělat jakýsi krok stranou z toho, jak obvykle vnímají divadlo. Po několika uměleckých pobytech a experimentech jsme připravily městskou procházku ve čtvrti Boson, která začínala a končila v divadle. Projekt nám umožnil obecnější zkoumání povahy scény: divadlo může na svém jevišti hostit všechny možné imaginární světy, ale nikdy ten, který s ním bezprostředně sousedí. Naším „krokem stranou“ tedy bylo hledání opomíjených scén v ulicích okolo divadla – prostřednictvím chůze, pozorování, sběru materiálu i rozhovorů. Rozvíjely jsme strategie, které umožňují neskloznot do nudy nebo rutiny a tím objevovat to, co je skryté, zapomenuté, neviditelné. Esenci našich týdenních workshopů jsme pak koncentrovaly do dvouhodinové procházky s publikem.

MJ: Hledáte v ulicích něco specifického?

CHN: Hledáme témata, znaky, vizuální záchytné body. Třeba sledujeme různé vizuální variace na zemi, materiály, které je utvářejí, jejich vliv na naše chodidla. Všímáme si nápisů, čísel, jmen na poštovních schránkách. Fotografujeme a fotky třídíme podle témat. Nebo si jen děláme poznámky. Chodíme spolu, nebo zvlášť. Takové drobnosti. Ty ale tvoří naše metody, jež nám pomáhají vidět, tvořit a myslet. Stáváme se dočasnými obyvatelkami čtvrti. Mluvíme s lidmi. Ohledáváme prostor a jeho obyvatele. V knihovně studujeme místní turistické a historické průvodce. Jsme připraveny přijmout cokoli, provokujeme serendipitu, šťastnou náhodu, chceš-li. Vyjevují se různé vazby, tematická propojení, vzniká představa trasy. Nemáme ji vytvořenou dopředu, cílem je obsáhnout vše a nechat se vést místem. Naše zkoumání a prožívání vyústí v procházku připomínající spíš performanci, aktivaci místa, kde děláme efemérní počiny.

MJ: Například?

CS: Procházely jsme kolem sochy královny Astrid, umístěné jakoby na divadelní scéně – domovní fasáda jako pozadí,

květinový záhon, smuteční vrba, busta na piedestalu, vše v dokonalé symetrii. Není tam žádný nápis, každý Belgičan by přece měl královnu Astrid znát. V divadelním gestu, beze slov, jsme ji oděly do sukně z plastových banánových listů, abychom ji proměnily – vytrhly z královské historie a zasadily ji do širšího příběhu kolonialismu. Vdechly jsme jí i lehký nádech Joséphine Baker...

CHN: Věci, které děláme, vyplývají z okolností. Nic v našem objevování míst není absolutní, naopak vyzdvihujeme jen útržky, fragmenty. Snažíme se ukázat vztahy panující mezi různými obdobími. A jak minulost obývá naši přítomnost. Čas není lineární – Deleuze mluvil o blocích časoprostoru, které se vrství jeden na druhý, ovšem nikoli chronologicky ani v nějakém prostrovém pořádku. Jsme teď ve Francii, ale mluvíme o Belgii, kde jsme s Carolinou byly loni. A o Africe a kolonialismu 20. století, jsme tedy zároveň v belgickém Kongu. I místa se vrství, je to složitý vztah vytvářející prostorově-časové palimpsesty.

MJ: Kdo se účastní vašich performancí?

CS: Rády pracujeme s lidmi, pro které je dané místo něčím běžným, obvyklým. A daří se nám otevírat jiné pohledy, jiné možnosti prožívání toho místa, jiné porozumění. Baví nás tvořit společně s těmito lidmi nové zkušenosti, nové způsoby pospolitosti.

MJ: Je to tedy takový pokus poznat sebe sama pohledem druhého?

CHN: Vlastně ano, lidé se našich performancí účastní také proto, že je zajímá, jak je a jejich prostor ostatní vidí. Čekají, že jim ukážeme něco, čeho si třeba nikdy nevšimli nebo co už pro svou každodenní zkušenost nevnímají.

MJ: Už nějaký čas se točíme kolem vztahu času, prostoru a péšího pohybu v něm. Co je na tomhle vztahu pro vás zajímavé?

CHN: Chůze aktivuje paměť, je to paměťový proces. Když se pokoušíme něco si zapamatovat, je to, jako bychom tvořili

cestičky, neurologické stezky. A chůze vlastně připomíná to, co se děje v těle, když vědomě či nevědomě ukládáme něco do paměti. Probouzí naši paměť individuální, ale i tu kolektivní. Proto je fascinující chodit s jinými lidmi – můžete sdílet zkušenosti, které se při chůzi zjevují, i když nevíte jak. Místo může probudit vzpomínku, i když se třeba odehrála jinde.

MJ: Takže chůze funguje jako Proustova madlenka?

CHN: Ano, ale místo chuti pracuješ s místem. Určitá konfigurace místa připomíná jiné místo. Občas se nám zjeví paměť místa, kterým procházíme, osloví nás a my jí nějak porozumíme. A třeba si dohledáme nějaké informace. Krajina má také svou paměť – nechodíme přece nazdařbůh, ale po cestách, po kterých už šla před námi spousta jiných lidí.

MJ: Věnujete se chůzi i ve školách, kde učíte?

CS: Ano, se studenty chodím často. Například v Nice podél řeky Le Paillon, jejíž jeden dlouhý úsek je ukrytý pod povrchem ulic. Lidé proto nevnímají, jak teče, proudí směrem k moři. Navrhla jsem, abychom šli od místa, kde obvykle pracujeme, až k moři, abychom si uvědomili, že se řeka pohybuje, i když ji nevidíme. Dopředu jsem vybrala místa, kde se budeme moci zastavit, a podle těch míst texty, které budeme číst. Hodně jsme přímo na konkrétních místech diskutovali o tom, jak k nim řeka ne/mluví, o tom, co cítí, protože v tom, že je řeka svedená do kanálu, je něco hodně nepřírozeného, až násilného.

MJ: A ty, Christelle?

CHN: Já jsem letos pracovala na základní škole v jedné malé obci. S žáky a žákyněmi jsme se vydali do ulic a zapisovali jsme si všechno, co jsme viděli, všechny texty, které přitáhly naši pozornost. A text na sebe postupně bral podobu městečka. Inspirovala jsem se básníkem Howardem Horowitzem, který takhle ztvárnil Manhattan. Ukázala jsem jim jeho báseň a navrhla jim, abychom vytvořili Tillières ze všech slov z Tillières. Je to hloupoučké, ale děti se do toho vrhly a hodně je to bavilo. Výsledek byl sice nečitelný, ale co, šlo o to zachytit místo.

Cílem nebylo vytvořit dokonalý text, ale pochopit, jak vzniká geografická báseň, která vyvěrá z nějakého místa. A taky jít prozkoumat své městečko, vidět ho jinak než obvykle a ze všech možných slov stvořit něco nového.

MJ: Jestli tomu dobře rozumím, chůze pro vás není jen fyzickou aktivitou, ale obsahuje v sobě také filozofii...

CHN: A taky politický rozměr v tom, jak se člověk zmocňuje prostoru. Nejde o identitu ani o nacionalismus, i když by to tak mohlo vypadat. Je to počin, který svým způsobem jde proti současným společenským trendům, protože chůze se přizpůsobuje danému místu, nemá pevný, univerzální vzorec, který bychom za každou cenu uplatňovali na jakýkoli prostor.

Chůze se dnes považuje za performativní činnost – aktivuje tělo, ducha i představivost. Je-li umění způsobem, jak měnit úhel pohledu, osvojovat si různé perspektivy, dívat se skrze pohled druhého, a třeba i uchopit různé úhly pohledu, pak je chůze uměleckým aktem. Především pro ty, kdo se zajímají o utváření krajiny, ať už městské, příměstské, nebo „přírodní“.

MJ: Chůzi tedy můžeme považovat i za jistý druh aktivismu?

CHN: Vlastně ano. Společně s Carolinou hledáme metody a způsoby práce – například právě chůzi –, které nám pomáhají vymanit se z pojetí identity jako něčeho strnulého a tíživého: identita je ve skutečnosti tekutá, proměnlivá – nejsme stejní v deseti letech jako ve dvaapadesáti. Myslím, že chůze lidem umožňuje vzít znovu život do svých rukou, znovu jednat, ovlivňovat svůj každodenní svět. A třeba i nepropadnout nudě. Chodit navíc můžete kdekoli, v tom se chůze liší od pouti, která vyžaduje specifickou trasu a jasný cíl. Chodit jen pro zážitek chůze je něco úplně jiného.

MJ: Obě jste učitelky a zároveň vědkyně. Jak vidíte svou roli v současném světě?

CHN: Snažím se působit tam, kde právě jsem, lokálně. Sociolog Bruno Latour mluví o tom, jak „přistát“. Rozvíjím „přistání“ v malém měřítku a společně s ostatními. Je to způsob, jak znovu

Z francouzštiny přeložila Milla Janišová.

navázat kontakt s lidmi na místě, kde žijí. Proto tolik chodím – pomáhá mi to věcem porozumět a zároveň je tvořit. Je v tom poezie, existenciální rozměr, je to politické a nesmírně silné, protože to máme na dosah ruky, tady a teď. A přitom je to tak jednoduché, že si toho lidé často ani nevšimnou.

CS: Pro mě je nejdůležitější podněcovat myšlení, představivost, vzbuzovat nadšení. Hlavně skrze jednoduchá gesta a počiny, které jsou dostupné každému, kdo je schopen chodit, vidět, naslouchat a cítit. Terénní pedagogika je možná jednoduše o tom učit se být tady – pozorně přítomní – a pracovat s tím, co existuje kolem nás. •

Carolina E. Santo je scénografka, performerka a badatelka v oblasti teatrologie. Působí na univerzitě Côte d'Azur v Nice. V roce 2023 se jako kurátorka zapojila do Pražského Quadriennale. Při aktivitách odehrávajících se mimo budovy divadel zkoumá pojmy místa, prostoru a území. Chůze je součástí jejího tvůrčího procesu.

Christelle Nicolas je umělkyně a badatelka v oblasti teorie umění. Pracovala pro instituce zabývající se současným uměním ve venkovském prostředí a vyučovala dějiny umění na umělecké škole IDBL a na univerzitě v Artois. Zajímá se o umělecké praktiky vycházející z konkrétních míst a o alternativní pedagogiky založené na zkušenosti a experimentování.

Společně založily umělecký spolek Assembler du dehors, který přispívá k rozvoji výzkumných, tvůrčích a pedagogických projektů v oblasti performance a vizuálního umění.

21 Assembler du Dehors, procházka v bruselské čtvrti Ixelles ve spolupráci s Divadlem Boson. Christelle Nicolas ukazuje účastníkům trasu. Foto © C. E. Santo

22 Assembler du Dehors, efemérní počiny během procházky v bruselské čtvrti Ixelles. Foto © C. E. Santo

23 Workshop v umělecké škole IDBL v Digne-les-Bains. Studenti a studentky vytváří živé sochy. Foto © C. E. Santo

24 Foto © C. E. Santo